

აგრარული ეკონომიკა

Agrarian Economy

აგრარული სექტორის მენეჯმენტი (ფერმერული მეურნეობის დონე)

ომარ ქეშელაშვილი-საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი

საკვანძო სიტყვები: ფერმერული მეურნეობა, საწარმოო მიმართულება, მენეჯმენტი, ოპტიმალური პარამეტრები.

რეზიუმე

აღნიშნულია, რომ ფერმერული მეურნეობის მენეჯმენტი ბევრი ურთიერთდაკავშირებული ამოცანის გადაწყვეტასა და კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს. ეს პირველ რიგში მოითხოვს მიზნის ფუნქციის ჩამოყალიბებას, რაც ნიშნავს მეურნეობის სასურველი მდგომარეობის განჭრეტასა და ფუნქციონური პოზიციების წარმოსახვას, ძირითადი ეკონომიკური კომპონენტებისა და მახასიათებლების ასახვით.

განხილულია აგრარული სექტორის მენეჯმენტი ფერმერული მეურნეობის დონეზე და შესაბამისი ოპტიმალური პარამეტრები მარცვლეულის, მეჩაიეობის, მეცხილეობის, მევენახეობის, და მეცხოველეობის საწარმოო მიმართულებების საწარმოებისათვის.

ფერმერული და სხვა ტიპის სასოფლო-სამეურნეო და ინტეგრირებული საწარმოების მენეჯმენტი ბევრი ურთიერთდაკავშირებული ამოცანის გადაწყვეტასა და კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს.

ამ ფორმირებათა მენეჯმენტი (მართვა) პირველ რიგში მოითხოვს მიზნის ფუნქციის ჩამოყალიბებას. ეს არის ფერმერული მეურნეობის სასურველი მდგომარეობის განჭრეტა და ფუნქციონური პოზიციების წარმოსახვა, ძირითადი ეკონომიკური კომპონენტებისა და მახასიათებლების ასახვით.

მიზანი უნდა იყოს კონკრეტული და რეალური, უნდა ითვალისწინებდეს შუალედურ მაჩვენებლებს და უნდა ჰქონდეს შესაბამისი განზომილება..

ამასთან ერთად, ძალზე მნიშვნელოვანია მეურნეობის სწორი საწარმოო მიმართულების განსაზღვრა და დარგთა შეთანაწყობა, ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების შესაბამისად, რომელიც შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპს უნდა ეყრდნობოდეს. ეს გულისხმობს იმას, რომ მეურნეობის მმართველმა კონცენტრაცია უნდა მოახდინოს იმ პროდუქტების წარმოებაზე, რომლებიც მეტ ეკონომიკურ უპირატესობას უზრუნველყოფს.

დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს გასაღების ბაზრების სწორად ამოცნობასა და შერჩევას. თუ არ არსებობს რეალური ბაზარი, ამ მიმართულებით წარმოებას არ უნდა შევუდგეთ და ახალი მიდგომა უნდა ჩამოვაყალიბოთ.

აგრარულ სექტორში დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირების და, აქედან გამომდინარე, მისი სრულყოფის ტენდენციების და მასთან დაკავშირებული კანონზომიერებების შესწავლის საფუძველზე ვლინდება, რომ ქვეყნის მასშტაბით განხორციელებულმა დაუსაბუთებელმა რეფორმებმა უარყოფითი გავლენა იქონია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციაზე, რის გამოც მან სტი-ქიური ხასიათი მიიღო. ყოველივე ამან ვერ შეუწყო ხელი სხვადასხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის განვითარებას. სწორედ ამის შედეგია ის, რომ საწარმოო სპეციალიზაციის ზონალურ ჭრილში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ძირითად ბირთვს ფერმერული მეურნეობები წარმოადგენს, ამასთან, დარგობრივი ნიშნით თუ განვიხილავთ მათ საქმიანობას, ისინი ძირითადად მარცვლეულის, ბოსტნეულ-ბალჩეულის და მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოებელ ფერმერულ მეურნეობებს მიეკუთვნება.

კვლევაში გვიჩვენა, რომ უკანასკნელი წლების მონაცემებით, საქართველოში ერთ ფერმერულ მეურნეობაზე მოდის 0,9 ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული. მიწის უზრუნველყოფის შედარებით მაღალი დონით ხასიათდება სამცხე-ჯავახეთის მხარე (1,6 ჰა), ხოლო დაბალი დონით აჭარის ა/რ (0,4 ჰა). შესწავლილი და გაანალიზებულია მხარეების მიხედვით ნათესი ფართობის სტრუქტურა, მრავალწლიანი

ნარგავების და სათბო-სადოვრების გაადგილება. მოცემულია ოჯახურ მეურნეობებში წარმოებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რაოდენობა მთლიანად და საშუალოდ ერთ მეურნეობაზე.

ფერმერულ მეურნეობათა ოპტიმალურ სიდიდესა და წარმოების მასშტაბებს თუ შერჩევითი მეთოდით მოპოვებული მონაცემებით განვაზოგადებთ, უნდა ითქვას, რომ: მათი საქმიანობის ძირითადი სფეროა მარცვლეულისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოება. ამ ტიპის (მიმართულების) მეურნეობები საშუალოდ ფლობენ 60-80 ჰა პრივატიზებულ სახნავს, აწარმოებენ 2100 ც. სიმინდს, 92 ც. სოიოს, 65 ც. ლობიოს, მასთან, ჰყავთ 10-12 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, აწარმოებენ 10-15 ც. ყველს, 8-10 ც. ხორცს (დაკლული წონით). მემცენარეობისა და მეცხოველეობის რეალიზებული საერთო პროდუქციის მოცულობა შესაბამისად 500 და 3800 ლარია.

ძირითად საწარმოო მიმართულებათა მიხედვით ფერმერულ მეურნეობათა მენეჯმენტის სანიმუშო სტრუქტურული სქემის (მოდელის) ოპტიმიზირებული პარამეტრების შემუშავების მიზნით, საკვლევი თემის შინა-არსობრივი პოზიციებიდან გამომდინარე, ზონალურ ჭრილში შევისწავლეთ დამახასიათებელი ფერმერული მეურნეობები, საწარმოო სპეციალიზაციის გათვალისწინებით, მათგან ტიპური (მოდალური) მეურნეობის გამოყოფითა და მისი მონაცემების განზოგადებით.

ასეთი მიდგომით განისაზღვრა ფერმერულ მეურნეობათა ორგანიზაციულ-მმართველობითი ოპტიმალური პარამეტრები, მათი სიდიდის, პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობების და რენტაბელობის დონის ნიშნების მიხედვით, რამაც საკმაოდ საინტერესო სურათი მოქცა.

როგორც დადგინდა:

- **მეჩაიეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** (ტიპიურ მეურნეობად შერჩეულია ოზურგეთის რაიონის ფერმერული მეურნეობა “საქართველოს თაიგული”). დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება შემდეგი ეკონომიკურ-მმართველობითი პარამეტრები: 8-10 ჰექტარი ჩაის პლანტაცია, 100-120 ცენტნერი ჩაის ფოთლის წარმოება, 8000-9500 ლარის მთლიანი შემოსავალი, 7000-8500 ლარის საწარმოო დანახარჯები, 11-13% რენტაბელობის დონე. მომავალში ეს მაჩვენებლები ძირეულ გაუმჯობესებას მოითხოვს, განაკუთრებით მოგების დონის ამაღლების თვალსაზრისით. მეურნეობაში დასაქმებულია 10 კაცი, მ.შ. 7 დაქირავებული მუშაკია.

დასტურდება, რომ ჩაის მწარმოებელი რეგიონების ფერმერული მეურნეობებისათვის რეკომენდებულია 15-20 ჰექტარი ჩაის ნარგაობა.

- **მეციტრუსეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** (ტიპიურ მეურნეობად შერჩეულია ხელვაჩაურის ფერმერული მეურნეობა “ა.ფუტკარაძე”). დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება შემდეგი ეკონომიკურ-მმართველობითი პარამეტრები: 2-3 ჰექტარი ციტრუსის ნარგაობა, 400-520 ცენტნერი ციტრუსის წარმოება, 11000-15000 ლარის მთლიანი შემოსავალი, 7500-9500 ლარის საწარმოო დანახარჯები, 40-48% რენტაბელობის დონე. მომავალში ეს მაჩვენებლები ასევე გაუმჯობესებას მოითხოვს, განაკუთრებით, ოპტიმალური სიდიდის რეგულირებისა და მოგების დონის ამაღლების თვალსაზრისით. მეურნეობაში დასაქმებულია 6 კაცი, მ.შ. 5 დაქირავებული მუშაკია.

დასტურდება, რომ ამ ტიპის ფერმერულ მეურნეობებს რეკომენდაცია უნდა მიეცეთ, ოპტიმალურ დონედ მიიჩნიონ 10 ჰექტარი ციტრუსების ნარგაობა.

- **მეხილეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** (ტიპიურ მეურნეობად შერჩეულია გორის რაიონის ფერმერული მეურნეობა “საქაშეთი”). დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება შემდეგი ეკონომიკურ-მმართველობითი პარამეტრები: 30-40 ჰექტარი ხეხილის ნარგაობა, მარცვლეული კულტურების (ხორბლის) შეთანაწყობით; 5400-7500 ცენტნერი ხილის წარმოება; 8000-9500 ლარის მთლიანი შემოსავალი; 150-185% რენტაბელობის დონე. მეურნეობაში დასაქმებულთა რაოდენობა შეადგენს 20-22 კაცს, რომელთაგან 3-4 ძირითადი მუშაკია, დანარჩენი კი დაქირავებული. ყველა ეს პარამეტრი საკმაოდ მისაღებია.

დასტურდება, რომ ხილის მწარმოებელი რეგიონების ფერმერული მეურნეობებისათვის რეკომენდებულია 25-30 ჰექტარი სრულმსხმოირე ხეხილის ნარგაობა.

- **მევენახეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** (ტიპიურ მეურნეობად შერჩეულია გურჯაანის რაიონის ფერმერული მეურნეობა “დავით ლალიძე”). დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება შემდეგი ეკონომიკურ-მმართველობითი პარამეტრები: 15-20 ჰექტარი ვაზის ნარგაობა, 1200-1500 ცენტნერი ყურძნის წარმოება (80-85 ც. მოსავლიანობის პირობებში, 45-58 ათასი ლარის მთლიანი შემოსავალი, 19-21 ათასი ლარის საწარმოო დანახარჯები, 135-165% რენტაბელობის დონე. ყველა ეს პარამეტრი საკმაოდ მისაღებია.

დასტურდება, რომ ხილის მწარმოებელი რეგიონების ფერმერული მეურნეობებისათვის რეკომენდებულია 20-25 ჰექტარი ვენახი.

- **მეცხოველეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** (ტიპიურ მეურნეობად შერჩეულია თელავის რაიონის სოფელ ართინის ფერმერული მეურნეობა “ბესო გაიპარაშვილი”). დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება შემდეგი ეკონომიკურ-მიმართულებით პარამეტრები: 20-25 ჰექტარი სახნავი (მარცვლეულისათვის), 90-100 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, მ.შ. 35-40 სული ფური, 70-80 სული ღორი; 5000-5500 ცენტნერი სიმინდის, 30-32 ც. მზესუმზირის, 38-42ც. რძის, 60-65ც. ხორცის წარმოება; 62-70 ათასი ლარის მთლიანი შემოსავალი. ყველა ეს პარამეტრი ძირითადად მისაღებია, თუმცა, მომავალში ძირეულ გაუმჯობესებას მოითხოვს, განაკუთრებით მოგების ღონის ამადლების თვალსაზრისით (ამჟამად, ამ მეურნეობებში ზარალი 2800-3000 ლარს შეადგენს).

მეურნეობაში დასაქმებულთა რაოდენობა შეადგენს 20-22 კაცს, რომელთაგან 13-14 დაქირავებული მუშაკია.

დასტურდება, რომ მეცხოველეობის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის რეკომენდებულია 40-50 ჰექტარი სახნავი, მ.შ. 10-12 ჰა. ხორბალი, 20-25 სიმინდი, 5-6 ჰა. მზესუმზირა, 100-120 ჰა. საძოვარი, 95-110 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, მ.შ. 50-55 სული ფური.

- **მარცვლეულის საწარმოო მიმართულების ფერმერული მეურნეობებისათვის** დღევანდელ ეტაპზე ოპტიმალურად ითვლება 200-250 ჰექტარი სახნავი მიწის ფართობი.

გამოკვლევათა განზოგადებული მასალები საშუალებას გვაძლევს დასკვნის სახით, რომელიც ეყრდნობოდა სხვადასხვა რეგიონში, სპეციალიზაციის ნიშნის მიხედვით გამოყოფილ სხვადასხვა საწარმოო მიმართულების (მემარცვლეობის, მებოსტნეობის, მევენახეობის, მეხილეობის, მაჩაიეობის, მეციტრუსეობის, მეცხოველეობის) ფერმერული მეურნეობების მონაცემებს, აღინიშნოს, რომ მენეჯმენტის სანიმუშო სტრუქტურული სქემატური მოდელი საკაოდ მარტივი სახისაა. მეურნეობა საშუალოდ 5-10 მუშაკისგან შედგება (რაიონების მიხედვით გარკვეული დიფერენციაციით), რომელთაგან ერთი, თანამედროვე ტერმინოლოგიით, ადმინისტრაციული მენეჯერია, ერთი ფინანსურ და სარეალიზაციო საქმეში დასპეციალებული ე.წ. მენეჯერი, ხოლო დანარჩენი საწარმოო სფეროს ძირითადი და სეზონური მუშაკები არიან.

დადგინდა, რომ საწარმოო პროცესი აგრარულ სექტორში, ფერმერული მეურნეობების დონეზე, სუსტი მენეჯმენტის პირობებში მიმდინარეობს. მეწამეები განიცდიან ბიზნესისათვის აუცილებელი უნარ-ჩვევების, ცოდნისა და ინფორმაციის მწვავე დეფიციტს, მათ არც კი იციან საკონსულტაციო, სესხების, გრანტების გამცემა და სხვა ინსტიტუტების არსებობის შესახებ. ისინი გაუთვითცნობიერებულები არიან ისეთ საკითხებში, როგორიცაა: თანამედროვე ტექნოლოგიები, ნოუ-ჰაუ, სარეკლამო და საშუამავლო რგოლები, მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით უზრუნველყოფის კოორდინაცია და რაც მთავარია წარმოებული პროდუქციის მიზნობრივი ბაზარი და სხვა.

ამისათვის, ვფიქრობთ საჭიროა შეიქმნას აგრარული სექტორის კოორდინირებული მართვის ერთიანი სამსახური.

Management of Agrarian Sector On the level of farming

Omar Keshelashvili-Academician of the Georgian Academy of Agricultural Sciences

key words: Farming, production of agriculture, management, parameters

Abstract

Management of farm requires complex approach solving many interdependent problems. Firstly, function of the purpose should be defines which means that desired result should be considered and main economic components and characteristics must be depicted.

The article discusses different aspects of farm management and corresponding reasonable parameters for production of agricultural product in the following fields: tea, citrus, fruit, wine, and meat.